

**ŽUPANIJSKI OBVEZNI PRIMJERAK
U MATIČNIM ŽUPANIJSKIM NARODNIM KNJIŽNICAMA
U REPUBLICI HRVATSKOJ**

**COUNTY LEGAL DEPOSIT IN THE COUNTY
PUBLIC LIBRARIES IN THE REPUBLIC OF CROATIA**

Kristina Krpan
Knjižnice grada Zagreba
kristina.krpan@kgz.hr

Jasmina Kenda
Knjižnice grada Zagreba
jasmina.kenda@kgz.hr

UDK / UDC: 021.84:027.022
Stručni rad / Professional paper
<https://doi.org/10.30754/vbh.65.1.926>
Primljeno / Received: 12. 1. 2022.
Prihvaćeno / Accepted: 19. 3. 2022.

Sažetak

Cilj. U radu je prikazano istraživanje kojim se željelo dobiti uvid u stanje i položaj županijskog obveznog primjerka, primjenu odredbi Pravilnika o obveznom primjerku (2020) te ispitati postoji li potreba za jasnijim odredbama navedenog Pravilnika o zbir-kama u koje se uvrštava županijski obvezni primjerak.

Pristup/metodologija. Istraživanje je provedeno metodom anketnog upitnika anoni-mno u mrežnom obliku od 4. do 13. listopada 2021. godine. Upitnik je bio namijenjen isključivo županijskim matičnim narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj. Sadržavao je sveukupno 14 pitanja, od kojih se na pojedina pitanja moglo odgovoriti i višestru-kim odabirom. Ispitivala se upoznatost ispitanika s važećim propisima koji se odnose na županijski obvezni primjerak, na koji način i što knjižnica prima obveznim primjerkom, uvrštava li te primjerke u svoj fond, uvjete pod kojima se građa daje na korištenje te mišljenje ispitanika o županijskom obveznom primjerku u pogledu izgradnje fonda, obra-

de i smještaja građe, obveza nakladnika te pitanjima županijskog obveznog primjerka u kontekstu zavičajnih zbirki. Zadnje je pitanje bilo jedino neobavezno i otvorenog tipa te je služilo kao mjesto gdje su ispitanici mogli ostaviti dodatan komentar.

Rezultati. Rezultati ukazuju da su ispitanici upoznati s važećim pravnim propisima koji se odnose na županijski obvezni primjerak. Gotovo sve knjižnice primaju obvezni primjerak i to raznovrsnu građu, ali pritom ukazuju na problema s nakladnicima koji ne izvršavaju obvezu dostave županijskog obveznog primjerka. Iz tog razloga knjižnice ukazuju i na potrebu edukacije svih dionika o županijskom obveznom primjerku – od nakladnika do knjižnica. Županijski obvezni primjerak uvrštava se u fond knjižnica – ponegdje cjelovito, ponegdje prema stručnoj procjeni. Prema istraživanju, županijski obvezni primjerak obogaćuje fond knjižnica te korisnici traže i koriste navedenu građu. No uvjeti njegova korištenja variraju – od korištenja u prostoru knjižnice do redovne posudbe. Postoji neslaganje ispitanika u pogledu uvrštavanja županijskog obveznog primjerka u zavičajne zbirke.

Originalnost/vrijednost. Rezultati provedenog istraživanja mogu poslužiti kao polazišna točka u mogućem rješavanju izazova pred kojima se nalaze županijske matične narodne knjižnice u pogledu županijskog obveznog primjerka.

Ključne riječi: obvezni primjerak; Pravilnik o obveznom primjerku; zavičajne zbirke; županijske matične narodne knjižnice; županijski obvezni primjerak

Abstract

Purpose. The paper presents the research that sought to gain insight into the present condition and status of the county legal deposit, the application of the Provisions of the Legal deposit (NN 66/2020) and examine whether there is a need for a revision of the aforementioned Provisions concerning the collections in which the county legal deposit has to be deposited.

Methodology. The research was conducted by using the survey questionnaire method anonymously in an online form in the period from 4 to 13 October, 2021. The questionnaire was intended exclusively for county public libraries in the Republic of Croatia. It consisted of 14 questions, some of which could be answered by multiple choice. The authors investigated the respondents' familiarity with the applicable regulations related to the county legal deposit, their knowledge about the material the libraries receive through the legal deposit and the procedures used, whether the libraries include these copies in the library collection, and the conditions under which the material is made available to users. Furthermore, the questionnaire examined the opinion of the respondents on the county legal deposit concerning the building of the collections, cataloguing, and storing the material, as well as obligations of the publishers, and questions concerning the county legal deposit in the context of the local history collections. The last question was the only optional and open-ended one and served as a place where the respondents could leave additional comments.

Findings. The results indicate that the respondents are familiar with the current legal regulations related to the county legal deposit. Almost all libraries receive legal deposit copies of various types of materials, but at the same time the librarians point out the challenges in dealing with some publishers who do not fulfil the obligation to deliver the county legal deposit. For this reason, they emphasize the need to educate all parties involved in the procedure with the county legal deposit – from publishers to libraries. The county legal deposit is included in library collections – sometimes completely, sometimes according to a librarian’s assessment. According to the research, the county legal deposit enriches library collections, the users ask librarians for these materials and use them. However, the conditions of their use vary – from the use in the library space to regular borrowing. However, there is a disagreement of the respondents regarding the inclusion of the county legal deposit in the local history collections.

Originality/value. The results of the research can serve as a starting point in finding possible solutions for challenges that the county public libraries meet in dealing with all those engaged in the county legal deposit procedure.

Keywords: county legal deposit; county public libraries; legal deposit; Legal deposit policy; local history collections;

1. Uvod

1.1. Pregled važećeg zakonodavnog okvira

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (2019) u čl. 39., st. 5. propisuje obvezu svakog nakladnika da, uz odgovarajući broj obveznih primjerka koji se dostavlja hrvatskim depozitnim knjižnicama i knjižnicama u sustavu obveznog primjerka, po jedan primjerak građe dostavi i županijskoj matičnoj narodnoj knjižnici u svrhu stvaranja zavičajne zbirke. Slijedi i dodatna uputa tiskarima koji tiskaju građu za nakladnike s područja druge županije da imaju obvezu dostave jednog primjerka županijskoj matičnoj narodnoj knjižnici na području županije na kojoj im je sjedište.

Prema *Pravilniku o obveznom primjerku* (2020) u čl. 2., st. 5. i čl. 3., st. 4. županijski obvezni primjerak zakonska je obveza na području županije sa svrhom stvaranja zavičajne zbirke. Ti bi se primjerci, prema *Pravilniku* (čl. 9., st. 2.), trebali izravno dostavljati županijskim matičnim narodnim knjižnicama. Također prema istom *Pravilniku* (čl. 5., st. 6.), županijska matična narodna knjižnica treba skrbiti o trajnoj pohrani i zaštiti tih primjeraka. Isti propisuje i da se županijski obvezni primjerak korisnicima daje na korištenje isključivo u prostoru knjižnice.

Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (2021) u kontekstu knjižničnih zbirki (čl. 21.) navodi da županijske matične knjižnice trebaju imati zavičajnu zbirku te da u svrhu njezine izgradnje primaju obvezni primjerak građe na području županije.

Sustav jedinstvenog elektroničkog prikupljanja statističkih podataka o poslovanju knjižnica, o kojem brine središnja knjižnica hrvatskog knjižničnog sustava – Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, mjesto je okupljanja brojnih podataka o pokazateljima uspješnosti poslovanja knjižnica u Republici Hrvatskoj. Knjižnice u navedeni Sustav unose podatke od 2017. godine, a od 2019. godine, stupanjem na snagu *Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, to je i zakonska obveza (čl. 6., st. 3).

Prema podacima za 2020. godinu, zadnju do predaje ovog rada za koju su objavljeni podaci prikupljeni u Sustavu jedinstvenog elektroničkog prikupljanja statističkih podataka o poslovanju knjižnica (Sustav jedinstvenog, s. a.), sveukupno djeluje 194 narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Od sveukupnog broja 88 % (N = 171) narodnih knjižnica ima zavičajnu zbirku, a samo je 12 % (N = 23) narodnih knjižnica nema. Sve županijske matične narodne knjižnice (N = 20) imaju zavičajnu zbirku. Prema dostupnim podacima u zavičajnim zbirkama županijskih matičnih narodnih knjižnica, relevantnih u pogledu županijskog obveznog primjerka, nalaze se knjige, ali kod većine spomenutih knjižnica i druga građa¹ (tablica 1).

Tablica 1. Zavičajne zbirke u županijskim matičnim narodnim knjižnicama 2020. godine²

Rbr.	Naziv knjižnice	Ukupan broj svezaka i jedinica građe u zavičajnoj zbirci	Od ukupnog broja svezaka i jedinica građe u zavičajnoj zbirci	
			knjige	ostala građa
1.	Dubrovačke knjižnice Dubrovnik	4.842	4.842	0
2.	Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek	6.975	6.952	23
3.	Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", Karlovac	11.843	9.265	2.578
4.	Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik	4.233	3.910	323
5.	Gradska knjižnica i čitaonica "Metel Ožegović", Varaždin	11.775	11.409	366
6.	Gradska knjižnica i čitaonica Pula	11.866	9.621	2.245
7.	Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci	5.511	5.232	279
8.	Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica	1.408	1.163	245
9.	Gradska knjižnica Krapina	3.929	2.028	1.901
10.	Gradska knjižnica Marka Marulića, Split	8.645	7.085	1.560
11.	Gradska knjižnica Požega	2.133	1.964	169
12.	Gradska knjižnica Rijeka	7.045	4.542	2.503
13.	Gradska knjižnica Slavonski Brod	3.080	2.967	113
14.	Gradska knjižnica Zadar	4.286	4.105	181
15.	Knjižnica "Nikola Zrinski", Čakovec	2.062	1.918	144
16.	Knjižnica i čitaonica "Fran Galović", Koprivnica	4.681	3.572	1.109
17.	Knjižnice grada Zagreba	17.727	16.267	1.460
18.	Narodna knjižnica "Petar Preradović", Bjelovar	5.505	4.305	1.200
19.	Narodna knjižnica i čitaonica "Vlado Gotovac", Sisak	3.792	2.982	810
20.	Samostalna narodna knjižnica Gospić	733	732	1

¹ Stanje druge vrste građe nije iskazano pojedinačno (po vrsti), već je zbirno iskazano.

² Podaci su preuzeti na Portalu matične djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. Vidjeti pod Mrežni izvori.

1.2. Pregled literature

Aspekt zavičajnosti i prostora koje bi zavičaj u kontekstu zavičajnih zbirki obuhvaćao, predmetom je interesa knjižničara najmanje 45 godina.

Ovom temom bavila se S. Vuković-Mottl (1978: 17) koja navodi da zavičajna zbirka prikuplja sve što se u bilo kojem smislu odnosi na zavičaj, odnosno svu građu koja se sadržajno odnosi na neko područje, njegovu povijest, topografiju, prirodu, građane, tradiciju, običaje i dr. Preciznije, trebala bi sadržajno pokrivati svu složenost neke sredine. Slično kaže i K. Tadić (1994: 20), koja ističe da se posebne zbirke, među kojima je i zavičajna, izgrađuju prema predstavljenom sadržaju. Zbog toga bi, kako navodi, zavičajna zbirka sadržajno trebala obuhvatiti svu povijest i sadašnje stanje određenog područja ili mjesta, odnosno, u kontekstu obveznog primjerka, trebala bi prikupljati publikacije objavljene u zavičaju. Definicije pojmova zavičajne zbirke, opće definicije i suženih pojmova prema geografskom obuhvatu područja (lokalna, regionalna i subregionalna zavičajna zbirka), na portalu Struna: hrvatsko strukovno nazivlje (cf. Knjižničarstvo) vrlo su opće i ne donose novu informaciju u odnosu na prethodno spomenute izvore.

No u knjižničarstvu se javlja problem nedostatka jasne i jednoznačne definicije što je to što bi zavičaj trebao predstavljati i obuhvaćati. Na pojam i njegov širok spektar značenja upućuje D. Vukićević (2011), koji navodi da rječnici daju uopćene definicije, a potpuno zadovoljavajuću definiciju u kontekstu knjižničarstva nije pronašao. Stoga ne čudi da se pojam zavičaja može shvatiti i vrlo usko i vrlo široko, odnosno može podrazumijevati mikropodručje (poput nekog sela ili kvarta), ali i cijeli grad, općinu, regiju, pokrajinu, pa i šire.

Upravo zbog toga Vuković-Mottl u *Uputama za poslovanje narodnih knjižnica* (1996) ističe, kao prvi korak pri osnivanju zavičajne zbirke, važnost određivanja teritorija koji će biti obuhvaćen, a sugerira da se pritom poštuje administrativno-politička podjela granica po županijama. Ipak, navodi i odstupanja upravo kad je u pitanju tiskarska i izdavačka djelatnost zavičajnog područja, obrazlažući kako je nekada postojanje mjesnog tiskara bio znak naprednijeg kulturnog stanja sredine, a u novije doba ipak rezultat komercijalnih poteza izdavača i tiskara. U svakom slučaju treba se osobito voditi briga da se u zbirku ne unosi nepotrebna građa koja opterećuje fond. Iz svega toga proizlaze i različita rješenja pri upravljanju zavičajnim zbirkama u knjižnicama – neke zaista uvrštavaju sve otisnuto na njihovom području, dok se druge vode kriterijem sadržaja vezanog za zavičaj. Navode se primjeri i vođenja dvostrukih zavičajnih zbirki od kojih se jedna odnosi npr. na grad, a druga na regiju. No autorica ističe da se u takvim slučajevima dvojnih zbirki treba riješiti pitanje jesu li to dva dijela jedne cjeline ili je svaka zbirka zasebna cjelina. Također navodi da je u praksi veća sklonost organizirati zavičajnu zbirku kao jednu cjelinu, ali zasebno pratiti građu lokalno i regionalno (ibid.: 19).

Čini se da se razilaze mišljenja o građi koja bi se trebala uvrštavati u fond zavičajnih zbirki prema *Pravilniku o obveznom primjerku* u usporedbi sa zabilježenim u literaturi. Na slično je ukazala i rasprava koja se odvijala na tematskom stručnom skupu vezanom za obvezni primjerak, održanom 17. rujna 2021. godine. Između ostalog, cilj skupa bio je pružiti pomoć u rješavanju stručnih problema u segmentu izgradnje zbirke putem obveznog primjerka na županijskoj razini (cf. HKD Skupovi, 2021). Obvezni primjerak bio je tema i stručnog skupa u Osijeku održanog 26. travnja 1996. godine pod nazivom *Obvezni primjerak u Republici Hrvatskoj: povijest, stanje i problemi, perspektive*. Prema radovima dostupnim u časopisu *Knjižničarstvo: glasnik Društva bibliotekara Slavonije i Baranje* iz 1997. godine, proizlazi da se raspravljalo o obveznom primjerku samo iz aspekta nacionalne i sveučilišnih knjižnica.³ Zavičajne zbirke i fondove spominje i J. Stipanov, doduše u kontekstu ostvarivanja načela specijalizacije u knjižnicama u sustavu obveznog primjerka (cf. Stipanov, 1997: 47).

2. Istraživanje

2.1. Svrha i cilja istraživanja

Upitnik je proveden u svrhu istraživanja stanja i položaja županijskog obveznog primjerka te primjene odredbi *Pravilnika o obveznom primjerku* (NN 66/2020). Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u stanje obveznog primjerka u županijskim matičnim narodnim knjižnicama koji bi poslužio kao polazišna točka u mogućem rješavanju izazova pred kojima se nalaze županijske matične narodne knjižnice te ukazati na one slabe točke gdje bi trebalo (p)ojačati edukaciju svih dionika u vezi županijskog obveznog primjerka – od nakladnika do knjižnica. Planirano je da se kroz provedeno istraživanje ukaže i na to postoji li potreba za jasnijim odredbama navedenog *Pravilnika* po pitanjima formiranja i održavanja zbirki u koje se uvrštava županijski obvezni primjerak.

Polazišne pretpostavke za istraživanje bile su sljedeće:

- I. Županijske matične narodne knjižnice upoznate su s važećim zakonskim propisima o županijskom obveznom primjerku.
- II. Županijski obvezni primjerak uvrštava se u zavičajne zbirke u skladu sa stručnom procjenom prema kriteriju zavičajnosti, a ne cjelovito, prema *Pravilniku o obveznom primjerku*.
- III. Nakladnici županijski obvezni primjerak dostavljaju uglavnom na zahtjev knjižnice i nedostatno su upućeni u svoje obveze po tom pitanju.

---

³ Organizator skupa bila je Komisija za nabavu knjižnične građe i međuknjižničnu posudbu Hrvatskog knjižničarskog društva uz potporu Ministarstva kulture i medija. Između ostalog, cilj skupa bio je pružiti pomoć u rješavanju stručnih problema u segmentu izgradnje zbirke putem obveznog primjerka na županijskoj razini. Skup je bio organiziran u dva dijela – prvi dio bila su pozvana izlaganja, a u drugom je dijelu održana rasprava u obliku okruglog stola. Među sudionicima rasprave bila je i knjižničarska savjetnica za narodne knjižnice koja je ukratko dala pregled nad radom zavičajnih zbirki županijskih matičnih narodnih knjižnice, a tijekom rasprave uključilo se i nekoliko knjižničara iz spomenutih knjižnica. Cf. *Knjižničarstvo*, 1997.

2.2. Metodologija

1.2.1. Uzorak i postupak

Istraživanje je provedeno metodom upitnika u mrežnoj inačici *Google* obrasci od 4. do 13. listopada 2021. godine. S obzirom na to da se ispitalo stanje županijskog obveznog primjerka, upitnik je bio namijenjen isključivo županijskim matičnim narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj (N = 20, tablica 2). Za ispunjavanje upitnika bilo je potrebno približno 3 minute.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 19 ispitanika, što čini 95 % knjižnica (ciljnih ispitanika) kojima je upitnik bio namijenjen. Samo jedna knjižnica nije odgovorila na upitnik. Uzorak ispitanika (N = 19) smatra se reprezentativnim uzorkom.

Tablica 2. Županijske matične narodne knjižnice u 2021. godini (cf. Županijske matične)

Rbr.	Naziv knjižnice	Područje matičnosti
1.	Dubrovačke knjižnice Dubrovnik	Dubrovačko-neretvanska županija
2.	Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek	Osječko-baranjska županija
3.	Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić", Karlovac	Karlovačka županija
4.	Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik	Šibensko-kninska županija
5.	Gradska knjižnica i čitaonica "Metel Ožegović", Varaždin	Varaždinska županija
6.	Gradska knjižnica i čitaonica Požega	Požeško-slavonska županija
7.	Gradska knjižnica i čitaonica Pula	Istarska županija
8.	Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci	Vukovarsko-srijemska županija
9.	Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica	Virovitičko-podravska županija
10.	Gradska knjižnica Krapina	Krapinsko-zagorska županija
11.	Gradska knjižnica Marka Marulića, Split	Splitsko-dalmatinska županija
12.	Gradska knjižnica Rijeka	Primorsko-goranska županija
13.	Gradska knjižnica Slavonski Brod	Brodsko-posavska županija
14.	Gradska knjižnica Zadar	Zadarska županija
15.	Knjižnica "Nikola Zrinski", Čakovec	Međimurska županija
16.	Knjižnica i čitaonica "Fran Galović", Koprivnica	Koprivničko-križevačka županija
17.	Knjižnice grada Zagreba	Grad Zagreb i Zagrebačka županija
18.	Narodna knjižnica "Petar Preradović", Bjelovar	Bjelovarsko-bilogorska županija
19.	Narodna knjižnica i čitaonica "Vlado Gotovac", Sisak	Sisačko-moslavačka županija
20.	Samostalna narodna knjižnica Gospić	Ličko-senjska županija

Poziv za ispunjavanje upitnika upućen je elektroničkom poštom ravnateljima županijskih matičnih narodnih knjižnica i knjižničarima koji obavljaju poslove matičara, uz uputu da ga ispunjava samo jedna osoba iz knjižnice. To je bilo važno iz dvaju povezanih razloga – naime, nastojao se zadržati ciljni uzorak ispitanika, a s druge strane upitnik je proveden anonimno jer takav način prikupljanja informacija obično osigurava veći stupanj iskrenosti i vjerodostojnije odgovore (Lamza-Posavec, 2021: 2018). U svrhu osiguravanja anonimnosti nisu traženi niti su se prikupljali podaci kojima bi se moglo identificirati na koju se knjižnicu odgovori odnose.

1.2.2. Instrumenti

Anketni je upitnik sadržavao sveukupno 14 pitanja. Sva su pitanja bila obvezna, osim zadnjeg. Ipak, broj pitanja na koja su ispitanici odgovorili, razlikovao se. Naime, u upitniku je upotrijebljena metoda grananja pa su ispitanici, ovisno o svojim prethodnim odgovorima, bili upućivani na druge setove pitanja.

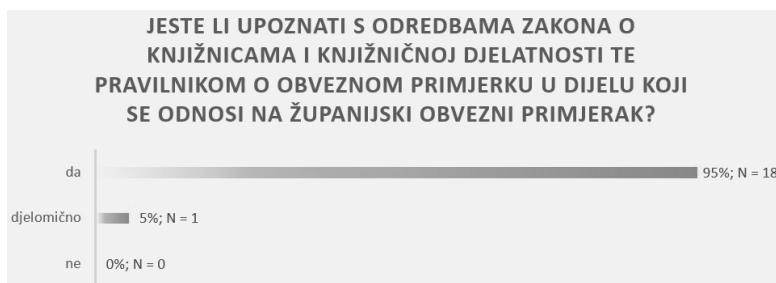
Upitnik je bio strukturiran u nekoliko dijelova. Prvo se ispitivala upoznatost s važećim propisima u pogledu županijskog obveznog primjerka, a zatim na koji način i što knjižnica prima obveznim primjerkom. Ispitivalo se također u kojoj se mjeri županijski obvezni primjerak u fond knjižnice i u koje zbirke, koristi li se i pod kojim uvjetima. Uz to, ispitivao se stav i mišljenje o županijskom obveznom primjerku u pogledu izgradnje fonda, obrade i smještaja građe, izvršavanju obveza nakladnika te pitanjima županijskog obveznog primjerka u kontekstu zavičajnih zbirki.

Zadnje je pitanje bilo jedino neobavezno i otvorenog tipa te je služilo kao mjesto za dodatan komentar. Sva ostala pitanja bila su zatvorenog tipa, s ponuđenim odgovorima, uz mogućnost (na pojedinim mjestima) dopisivanja vlastitog odgovora. Mogućnost dopisivanja vlastitog odgovora ostavljena je da bi ispitanici mogli dati odgovor koji se razlikovao od ponuđenih, odnosno koji nije bio naveden.

Na pojedina pitanja bilo je moguće odgovoriti odabirući samo jedan odgovor, dok je u drugima postojala i mogućnost višestrukog odgovora.

2.3. Rezultati i rasprava

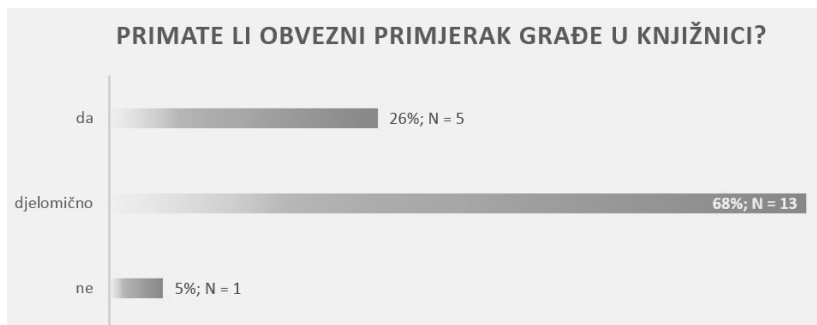
Početnim pitanjima željelo se dobiti uvid u upoznatost ispitanika (N = 19, 100 %) s odredbama važećih pravnih propisa. Iz rezultata se zaključuje da su ispitanici relativno dobro upoznati s istima, na što ukazuje podatak da se čak 95 % (N = 18) ispitanika izjašnjava da su upoznati s odredbama *Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* (2019) i *Pravilnika o obveznom primjerku* (2020) u dijelu koji se odnosi na obvezni primjerak u županijskim matičnim narodnim knjižnicama. Samo jedan ispitanik izjasnio se da je djelomično upoznat s navedenim. Nijedan ispitanik nije se izjasnio da nije upoznat s navedenim pravnim propisima (slika 1).

Slika 1. Upoznatost s odredbama *Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* i *Pravilnika o obveznom primjerku*

Ispitanici navode da 26 % (N = 5) županijskih matičnih narodnih knjižnica prima obvezni primjerak. No najveći broj njih (68 %, N = 13) ipak navodi da samo djelomično primaju obvezni primjerak, što upućuje na to da knjižnice selektivno primaju građu – bilo da se radi o tome da odabiru što će od pristiglog preuzeti, bilo da znaju da bi određenu građu trebalo zaprimiti kao obvezni primjerak, ali građa ipak iz nekog razloga ne pristiže. Jedna knjižnica navodi da obvezni primjerak uopće ne prima (slika 2).

Slika 2. Zaprimanje županijskog obveznog primjerka

Da bi se ispitalo zašto knjižnice ne primaju županijski obvezni primjerak, postavljeno je potpitanje na koje je bilo moguće odgovoriti birajući jedan ili više razloga (npr. nakladnici ne dostavljaju tražene primjerke, građa ne ispunjava kriterij zavičajnosti, nedostatak prostora za smještaj građe i slično).

Ispitanik koji je naznačio da knjižnica ne prima županijski obvezni primjerak, pojasnio je da se radi o tome da druga knjižnica obavlja taj posao. Pritom je zabilježen i dodatan komentar ispitanika: „Nakladnici jednostavno ne žele ispunjavati zakonske odredbe o obveznom primjerku ili to ignoriraju jer smatraju da to umanjuje njihove poslovne rezultate.“ Taj se navod može dovesti u vezu s iskustvom komunikacije s nakladnicima koji katkad odbijaju dostaviti županijski obvezni primjerak računajući na gubitak od prodaje istog, što može biti značajnije kada su u pitanju manje naklade ili skuplja izdanja.

Zatim je uslijedio niz pitanja namijenjen isključivo ispitanicima koji su se pozitivno izjasnili na pitanje o primanju županijskog obveznog primjerka, zbog čega u tom dijelu istraživanja 18 knjižnica predstavlja ukupan uzorak (N = 18, 100 %). Uslijedilo je pitanje o načinima nabave županijskog obveznog primjerka na koje se moglo odgovoriti višestrukim odabirom ponuđenih odgovora, kao i dopisivanjem vlastitog. Zaprimljeni odgovori ukazuju na to da se županijski obvezni primjerak nabavlja na različite načine. Primjerci se najčešće primaju u skladu s *Pravilnikom o obveznom primjerku*, odnosno dostavom nakladnika (100 %, N = 18). Jedan broj knjižnica (78 %, N = 14) neke primjerke županijskog obveznog primjerka dobiva darom ili, kako jedan od ispitanika navodi „poklonom autora“, a isti udio knjižnica (78 %, N = 14) dio građe nabavlja i kupnjom (slika 3).

Slika 3. Vrsta nabave županijskog obveznog primjerka

Sljedeće pitanje odnosilo se na učestalost dostave županijskog obveznog primjerka. Prema odgovorima ispitanika očito je da postoji potreba za dodatnom edukacijom nakladnika o obvezama prema važećem Pravilniku o obveznom primjerku. Većina knjižnica (67 %, N = 12) prima građu uglavnom na zahtjev, a rijetko je nakladnici samoinicijativno dostavljaju. Samo četiri knjižnice (22 %) građu primaju ponekad na traženje, a ponekad nakladnici dostave bez traženja, dok tek dvije knjižnice (11 %) primaju građu od nakladnika koji samoinicijativno dostave primjerak, tj. knjižnice ga rijetko trebaju tražiti (slika 4).

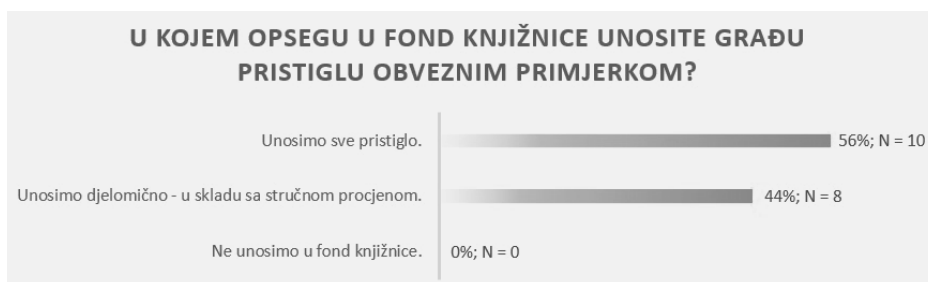
Slika 4. Učestalost potraživanja županijskog obveznog primjerka

Nakon toga postavljeno je pitanje koja se vrsta građe pribavlja obveznim primjerkom. Knjiga kao županijski obvezni primjerak zastupljena je u svim knjižnicama koje isti pribavljaju (100 %, N = 18). Većina knjižnica pribavlja i časopise (61 %, N = 11), a pola njih (50 %, N = 9) također audiovizualnu i elektroničku građu. Nešto više od trećine knjižnica (39 %, N = 7) pribavlja novine i sitni tisak. Tri knjižnice (17 %) pribavljaju grafičku građu, a samo jedna notnu građu (6 %) (slika 5). Pretpostavlja se da je zastupljenost vrsta građe uvjetovana nakladničkom produkcijom na području matičnosti knjižnica koje su ispunjavale upitnik.

Slika 5. Vrsta građe županijskog obveznog primjerka

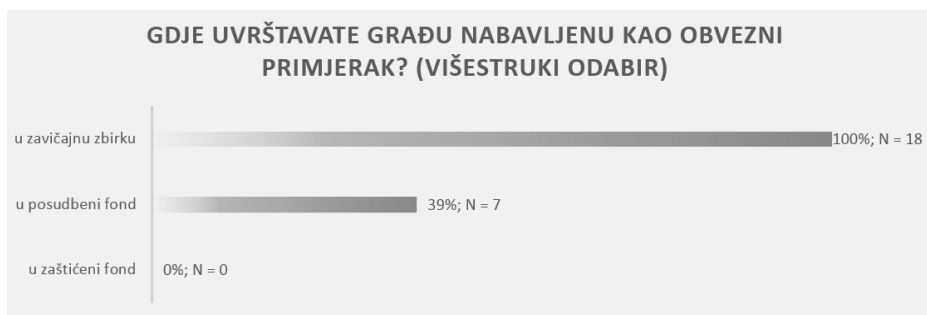
Sljedeće pitanje odnosilo se na opseg unosa pristiglog obveznog primjerka u fond. Ispostavilo se da sve knjižnice unose županijski obvezni primjerak u fond, ali u različitom opsegu. Nešto više od polovice ispitanika (56 %, N = 10) izjasnilo se da knjižnica unosi svu građu pristiglu obveznim primjerkom. Preostali ispitanici (44 %, N = 8) navode da knjižnica odabire što će od županijskog obveznog primjerka unijeti, odnosno građu unosi u fond u skladu sa stručnom procjenom. Nijedan ispitanik nije naznačio da knjižnica uopće ne unosi građu u fond, a samo je jedan naveo da se načelno unosi sve pristiglo, a izuzetak čine situacije kada već posjeduju naslov koji je naknadno pristigao kao županijski obvezni primjerak. Iz komentara je izostalo objašnjenje što knjižnica u tom slučaju čini sa zaprimljenim primjerkom (slika 6).

Slika 6. Unošenje županijskog obveznog primjerka u fond knjižnica

Potom je postavljeno pitanje vezano za zbirku u koju se uvrštava obvezni primjerak. Knjižnice županijski obvezni primjerak najčešće uvrštavaju u zavičajnu zbirku (100 %, N = 18), što je u skladu s *Pravilnikom o obveznom primjerku*

(2020). Međutim katkad se on uvrštava i u posudbeni fond (39 %, N = 7), što upućuje na to da se isti uvrštava u zbirke ovisno o procjeni sadržaja ili već nabavljenom primjerku i u skladu je s prethodnim odgovorima ispitanika (slika 7).

Slika 7. Uvrštavanje županijskog obveznog primjerka u zbirke

Sljedeće pitanje odnosilo se na uvjete korištenja županijskog obveznog primjerka u knjižnicama. Odgovori ispitanika ukazuju na to da uvjeti korištenja također ovise o kojem se primjerku građe radi, na što upućuju višestruki odabiri odgovora ispitanika. Najveći broj knjižnica, njih 16 (89 %), koristi građu u skladu s važećim *Pravilnikom o obveznom primjerku* – daje se na korištenje isključivo u prostoru knjižnice, odnosno ne iznosi se van i tako se čuva. Manji broj ispitanika (28 %, N = 5) izjasnio se da navedenu građu posuđuju kao i ostalu građu, što može upućivati na to da u tim knjižnicama županijski obvezni primjerak služi u svrhu popune fonda, odnosno zamjenjuje ili dopunjava redovnu nabavu. Samo dva ispitanika (11 %) izjasnila su se da županijski obvezni primjerak posuđuju samo u iznimnim situacijama na revers. Jedan je ispitanik naveo da tu građu posuđuju kao i drugu građu ako knjižnica posjeduje više primjeraka (slika 8).

Slika 8. Uvjeti korištenja županijskog obveznog primjerka

Istraživanjem su se željeli ispitati još neki aspekti županijskog obveznog primjerka. Stoga je upitnik sadržavao i pitanje sa sedam tvrdnji o kojima su ispitanici trebali iskazati vlastiti stav i mišljenje, odnosno u kojoj se mjeri (ne) slažu s navedenim. Taj je dio upitnika ponovno, kao i uvodni dio, bio namijenjen svim ispitanicima i svi su odgovorili na njega (N=19, 100 %). Svoje (ne)slaganje s tvrdnjama izražavali su prema Likertovoj ljestvici koja se sastojala od 5 stupnjeva, gdje je 1 značilo „uopće se ne slažem“, 2 „ne slažem se“, 3 „djelomično se slažem“, 4 „slažem se“, a 5 „u potpunosti se slažem“.

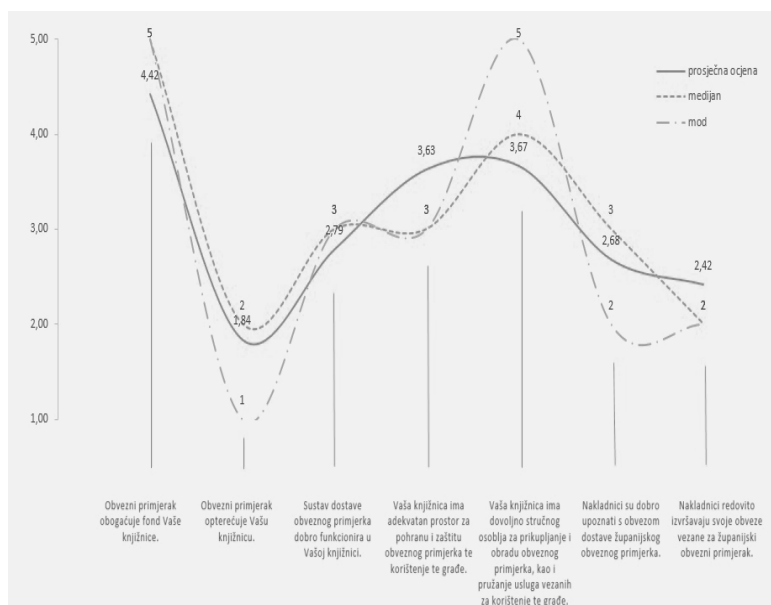
Prema srednjim vrijednostima (aritmetičkim sredinama) rezultati ukazuju na to da se ispitanici slažu s tvrdnjom da obvezni primjerak obogaćuje fond županijskih matičnih knjižnica (4,42), da imaju odgovarajući prostor za pohranu, zaštitu i korištenje obveznog primjerka (3,63), kao i dovoljno stručnog osoblja za prikupljanje i obradu istog (3,67). Djelomično su se složili s tvrdnjom da sustav dostave obveznog primjerka dobro funkcionira (2,79) i da su nakladnici dobro upoznati s obvezom dostave županijskog obveznog primjerka (2,68), a nisu se složili s tvrdnjama da obvezni primjerak opterećuje fond knjižnice (1,84) niti da nakladnici redovito izvršavaju svoje obveze po tom pitanju (2,42). Niti za jednu tvrdnju nisu odabrali „uopće se ne slažem“. (slika 9a)

Slika 9a. Stav i mišljenje o županijskom obveznom primjerku

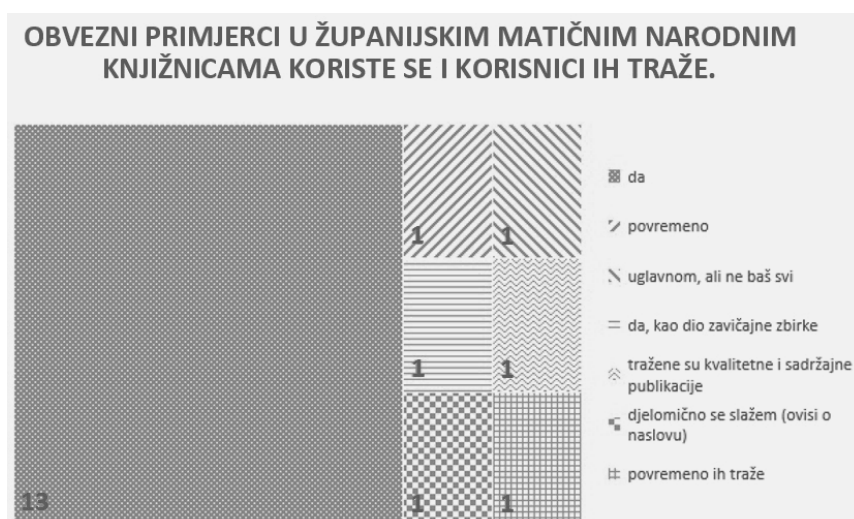
Promatrajući povratne informacije kroz druge statističke pokazatelje, postoje neki otkloni u odnosu na aritmetičku sredinu kod pojedinih tvrdnji. Kada ispitanici (N = 19, 100 %) izražavaju mišljenje o tome obogaćuje li županijski obvezni primjerak fond knjižnice, najveći broj ispitanika (53 %, N = 10) „u potpunosti se složio“ s tvrdnjom. Taj se odgovor podudara s mišljenjem, odnosno izraženim neslaganjem s drugom navedenom tvrdnjom – naime, najveći broj njih (42 %, N = 8) izrazio je da se „uopće ne slaže“ s izjavom da županijski obvezni primjerak opterećuje fond. To ukazuje na važnost i vrijednost županijskog obveznog primjerka

u matičnim narodnim knjižnicama. Kod treće tvrdnje, koja se odnosi na to da sustav dostave obveznog primjerka dobro funkcionira, nije bilo značajnijeg otklona – najveći se broj ispitanika (47 %, N = 9) „djelomično složio“ s tom izjavom. Kod sljedećih dviju tvrdnji, od kojih se jedna odnosi na prostor za građu, a druga na osoblje, bilježe se ponovno otkloni. Naime, najviše se ispitanika (37 %, N = 7) tek „djelomično složilo“ s tim da njihova knjižnica ima odgovarajući prostor za pohranu i zaštitu te korištenje obveznog primjerka. Trebalo bi ispitati što je uzrok djelomičnom slaganju s tom tvrdnjom – nedostaje li odgovarajućeg prostora, npr. ovisno o vrsti građe o kojoj je riječ koja zahtijeva neke posebne uvjete smještaja ili općenito nedostaje odgovarajućeg prostora. Kada je u pitanju osoblje, tada se najviše ispitanika (32 %, N = 5) „u potpunosti složilo“ s tvrdnjom da knjižnica ima dovoljno stručnog osoblja za prikupljanje i obradu obveznog primjerka, kao i pružanje usluga vezanih za korištenje te građe, što ukazuje na dobru kapacitiranost stručnim osobljem u pojedinim knjižnicama. Zadnje dvije izjave u nizu odnose se na nakladnike, odnosno kako ispitanici procjenjuju upoznatost nakladnika s obvezom dostave obveznog primjerka i izvršavanju iste. Pritom se najveći broj ispitanika (37 %, N = 7) „ne slaže“ s tvrdnjom da su nakladnici dovoljno dobro upoznati sa svojim obvezama, a isto tako, ali u većem broju, (53 %, N = 10) nisu se složili s tvrdnjom da nakladnici izvršavaju svoje obveze u pogledu županijskog obveznog primjerka. S obzirom na to da su gotovo svi otkloni neznatni, može se utvrditi da nisu značajniji (slika 9b).

Slika 9b. Stav i mišljenje o županijskom obveznom primjerku – distribucija ocjena

Kada je u pitanju korištenje županijskog obveznog primjerka, svi su se ispitanici (N = 19, 100 %) pozitivno izjasnili o tome da je ta građa tražena i korištena u njihovim knjižnicama. Međutim iz dopisanih odgovora koji nisu bili ponuđeni, vidljivo je da to ovisi o sadržaju pojedine jedinice građe. Tako ispitanici navode da se traže određene jedinice građe, da se traži ona građa koja je kvalitetna i slično, ali stavljaju traženost i korištenost građe i u vremenski kontekst te kažu da se ona traži povremeno. U svakom slučaju, navedeni su odgovori u skladu s razinom slaganja ispitanika s izjavom da županijski obvezni primjerak obogaćuje njihov fond, odnosno da im ta građa također služi za zadovoljavanje korisničkih potreba te privlačenje i/ili zadržavanje korisnika u knjižnicama (slika 10).

Slika 10. Korištenje županijskog obveznog primjerka u knjižnici

Većina ispitanika (74 %, N = 14) složila se da bi se obvezni primjerak trebao uvrštavati u zavičajne zbirke, kao što je navedeno i u *Pravilniku o obveznom primjerku* (slika 11). Nažalost, nije se ispitivao razlog zbog kojeg se oni koji su negativno odgovorili na pitanje (26 %, N = 5) ne slažu s odredbom o uvrštavanju županijskog obveznog primjerka u zavičajne zbirke, ali ispitivalo se u koju su zbirku skloni uvrstiti županijske obvezne primjerke. Iz dostavljenih prijedloga dalo bi se naslutiti da se njihovo viđenje zavičajnih zbirki, odnosno smjernice za njezinu izgradnju razlikuju od onoga što se podrazumijeva navedenim *Pravilnikom*. Predložili su da se dio građe uvrsti u zavičajnu zbirku, a dio u druge odjele (N = 2), u posebnu zbirku (N = 1), odnosno zbirku obveznog primjerka (N = 1). Jedan je prijedlog bio i da se uvrštava u sve zbirke dostupne korisnicima.

Slika 11. Županijski obvezni primjerak u zavičajnoj zbirci

U zadnjem, otvorenom pitanju navedeni su različiti komentari koji bi se tematski mogli grupirati u sljedeće skupine:

- postoji potreba edukacije nakladnika i tiskara o obvezama glede obveznog primjerka
- treba propitati uvrštavanje obveznog primjerka u zavičajnu zbirku, osobito u pogledu građe koja sadržajno nije vezana za geografski prostor zavičaja
- otvara se i pitanje izgradnje cjelovite zbirke županijskog obveznog primjerka ili selektivnim izborom izgrađivanje zavičajne zbirke prema prostoru koji geografski zavičaj zahvaća.

3. Zaključak

Rezultatima istraživanja potvrđene su prva i treća pretpostavka, dok je druga djelomično potvrđena. Naime istraživanje je pokazalo da su gotovo sve knjižnice upoznate s važećim zakonskim i podzakonskim propisima u pogledu županijskog obveznog primjerka. Ipak, velik udio (gotovo polovica) ispitanika ukazuje na to da se ti primjerci uvrštavaju u fond prema stručnoj procjeni. S obzirom na to, može se pretpostaviti da se dio županijskog obveznog primjerka sadržajem uopće ne odnosi na zavičajno područje. Bez obzira na to, ta bi se građa prema važećem *Pravilniku* trebala uvrštavati u zavičajnu zbirku. U nedostatku jasnije definicije zavičajne zbirke postoji potreba za dodatnim uputama o formiranju fonda županijskog obveznog primjerka u matičnim narodnim knjižnicama i jasnijem razgraničenju zavičajnih zbirki u smislu izgradnje zbirke građe o zavičaju u odnosu na zbirku građe županijskog obveznog primjerka. Bez obzira na zakonski propisane obveze nakladnicima, ispitanici ukazuju na izazove u komunikaciji s njima u pogledu izvršavanja tih obveza. Na mjestu gdje su mogli iskazati svoje mišljenje, ispitanici

predlažu dodatne napore u vidu edukacija nakladnika o obvezama vezanima za županijski obvezni primjerak.

Županijski obvezni primjerak obogaćuje knjižnične zbirke, no korisnici građu koriste ciljano. S obzirom na to da se obvezni primjerak prikuplja cjelovito u dvije knjižnice u Hrvatskoj te selektivno u još sedam knjižnica iz sustava obveznog primjerka, ostaje upitno zašto se županijskim matičnim narodnim knjižnicama *Pravilnikom o obveznom primjerku* propisuje neselektivno uvrštavanje županijskog obveznog primjerka. Time je dopušteno da knjižnica odabire što će od županijskog obveznog primjerka unijeti, odnosno građu unosi u fond u skladu sa stručnom procjenom. Ono što nije ispitano upitnikom i preostaje za neko drugo istraživanje jest odgovoriti čime su knjižničari vođeni u toj stručnoj procjeni i što utječe na odluku da se pristigla građa ne unese u fond. Moguće je da pristigla građa ne zadovoljava kriterije propisane važećim *Pravilnikom o obveznom primjerku* ili da knjižnica ne prikuplja tu vrstu građe.

Od izlazenja *Pravilnika o obveznom primjerku* (2020) Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu ulaže dodatne napore i nastojanja u podizanju svijesti obveznika o njihovim obvezama glede obveznog primjerka, kao i dobrobitima zbog pohrane i trajnog očuvanja baštine.

LITERATURA

- Lamza-Posavec, V. (2021). *Metodologija društvenih istraživanja: temeljni uvidi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“.
- Pravilnik o obveznom primjerku* (NN 66/2020). [citirano: 2020–10–22]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_06_66_1318.html
- Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj* (NN 103/2021). [citirano: 2021–10–26]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html
- Stipanov, J. (1997). Stanje, problemi i perspektive obveznog primjerka u Hrvatskoj. *Knjižničarstvo* 1(1), 35–51.
- Tadić, K. (1994). *Rad u knjižnici*. Opatija: Naklada Benja.
- Vukičević [i.e. Vukičević], D. (2011). O pojmu i izučavanju zavičaja. U: *Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama: Zbornik radova / 7. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*. (Str. 33–50). Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.
- Vuković-Mottl, S. (1978). Zavičajna zbirka. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 21(1975[i.e. 1978]), 17–25.

Vuković-Mottl, S. (1996). Zavičajna zbirka. U: A. Malnar (urednica). *Upute za poslovanje narodnih knjižnica*. (Str. 113–120). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/2019, 98/2019). [citirano: 2021–10–22]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html i https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_10_98_1945.html

Mrežni izvori

HKD. Skupovi (2021). <https://www.hkdrustvo.hr/hr/skupovi/skup/475/>

Knjižničarstvo. Portal Struna: hrvatsko strukovno nazivlje. [citirano: 2021–10–27]. Dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/browse/?page=4&pid=49&l=z>

Statistički podaci i pokazatelji uspješnosti za 2020.: narodne knjižnice. Portal matične djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. [citirano: 2021–10–25]. Dostupno na: <http://hk.nsk.hr>; <http://maticna.nsk.hr/statistika/preuzimanje/>

Sustav jedinstvenog (s.a.). Sustav jedinstvenog elektroničkog prikupljanja statističkih podataka o poslovanju knjižnica. [citirano: 2021–10–25]. Dostupno na: <https://hk.nsk.hr/>

Županijske matične narodne knjižnice (s. a.). Portal matične djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. [citirano: 2021–10–20]. Dostupno na: <http://maticna.nsk.hr/o-nama/mreze-maticnih-knjiznica/zupanijske-narodne-maticne-knjiznice/>